

PRIRUČNIK ZA POLAZNIKE

Biologija

Željko Krstanac | Karlo Horvatin

**pripreme
za državnu
maturu**

upiši se na
željeni fakultet

Algebra
otvoreno učilište

www.drzavnamatura.hr

✉ matura@algebra.hr

📘 www.facebook.com/drzavnamatura.hr

Algebra

otvoreno učilište

Biologija

Željko Krstanac, prof.

Karlo Horvatin, prof.

Zagreb, 2014.

Autor:

Željko Krstanac, prof.
Karlo Horvatin, prof.

Naslov:

Biologija

Izdanje:

2. izdanje

Urednik:

Ivan Jurišić

Voditelj projekta:

Domagoj Mak

Nakladnik:

Algebra d.o.o., 2014.

Za nakladnika:

mr.sc. Mislav Balković

Mjesto i godina izdanja:

Zagreb, 2014.

www.drzavnamatura.hr

matura@algebra.hr

U ovom izdanju korišteni su zadaci prošlih rokova državne mature, Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja koji su javno objavljeni i dostupni na www.ncvvo.hr, uz odobrenje NCVVO-a.

Sva prava pridržana. Niti jedan dio ove knjige ne smije se reproducirati ili prenositi u bilo kojem obliku, niti na koji način. Zabranjeno je svako kopiranje, citiranje te upotreba knjige u javnim i privatnim edukacijskim organizacijama u svrhu organiziranih školovanja, a bez pisanog odobrenja nositelja autorskih prava.

Copyright © Algebra d.o.o.

SADRŽAJ:

1. poglavlje: BIOLOGIJA STANICE	5
1.1 Biologija na državnoj maturi	6
1.1.1 Tipovi zadataka na ispitu	6
1.2 Biologija – znanost o životu	7
1.2.1 Zajedničke osobine živih bića.....	8
1.2.2 Osobe koje su pridonijele razvoju biologije	9
1.2.3 Istraživanja u biologiji.....	10
1.2.4 Organizacijske razine živog svijeta	12
1.3 Biogeni elementi i kemijski spojevi	13
1.3.1 Voda	13
1.3.2 Organske tvari u živim bićima	15
1.3.3 Građa eukariotskih stanica.....	22
1.3.4 Eukariotska životinjska stanica	23
1.3.5 Eukariotska biljna stanica	25
1.3.6 Biomembrane	27
1.4 Stanični metabolizam	29
1.4.1 Fotosinteza.....	30
1.4.2 Stanično disanje (biološka oksidacija) i vrenje (fermentacija)	32
1.5 Stanični ciklus	33
1.5.1 Kako razlikovati faze mejoze I i mejoze II?	36
1.5.2 Broj kromosoma, kromatida i molekula DNA u različitim fazama mitoze i mejoze	36
1.6 Ponavljanje	37
1.7 Pitanja s državne mature	38
2. poglavlje: MIKROBIOLOGIJA	41
2.1 Virusi	42
2.1.1 Građa virusa.....	42
2.1.2 Umnožavanje virusa.....	43
2.1.3 Virusne infekcije	43
2.1.4 Subviralni patogeni.....	44
2.2 Sistematika	44
2.3 Bakterije	45
2.3.1 Građa bakterija	45
2.3.2 Razmnožavanje bakterija	46
2.3.3 Ishrana bakterija	47
2.3.4 Važnost bakterija za okoliš i čovjeka	48
2.3.5 Uzgoj bakterija	49
2.4 Cijanobakterije	49
2.4.1 Važnost cijanobakterija	50
2.5 Ponavljanje	50
2.6 Pitanja s državne mature	51
3. poglavlje: PROTOKTISTI I GLJIVE	53

3.1	Protoktisti	54
3.1.1	Praživotinje – heterotrofni protoktisti nalik na životinje	54
3.1.2	Algašice (niže gljive)	55
3.1.3	Alge – autotrofni protoktisti nalik na biljke	55
3.2	Gljive	58
3.2.1	Važnost gljiva u biosferi	58
3.2.2	Gljive mješinarke	59
3.2.3	Gljive stapčarke	59
3.2.4	Lišaji	60
3.3	Ponavljjanje	61
3.4	Pitanja s državne mature	62
4.	poglavlje: BOTANIKA.....	65
4.1	Carstvo biljaka.....	66
4.2	Mahovine.....	67
4.3	Papratnjače	68
4.4	Sjemenjače	69
4.5	Biljna tkiva	70
4.6	Biljni organi	71
4.7	Fiziologija biljaka	73
4.7.1	Promet vode u biljci.....	73
4.7.2	Biljke prema mineralnom sastavu tla.....	74
4.7.3	Polunametnici (hemiparaziti).....	74
4.7.4	Potpuni nametnici.....	74
4.7.5	Mesojedne biljke.....	74
4.7.6	Biljni hormoni	74
4.7.7	Utjecaj svjetlosti na razvoj biljaka	75
4.7.8	Gibanja biljaka	75
4.7.9	Zaštićene biljke u RH	76
4.7.10	Jestive biljke	76
4.8	Ponavljjanje	77
4.9	Pitanja s državne mature.....	78
5.	poglavlje: ZOLOGIJA	81
5.1	Opća obilježja životinja.....	82
5.2	Spužve	82
5.3	Beskolutićavci.....	83
5.3.1	Žarnjaci.....	83
5.3.2	Plošnjaci	84
5.3.3	Oblenjaci	84
5.3.4	Mekušci	85
5.4	Mnogokolutićavci.....	86
5.4.1	Kolutićavci.....	86
5.4.2	Člankonošci.....	86
5.5	Malokolutićavci.....	88

5.5.1	Bodljikaši	88
5.5.2	Žiroglavci.....	88
5.6	Svitkovci.....	88
5.6.1	Plāštenjaci	88
5.6.2	Svitkoglavci.....	88
5.6.3	Kralježnjaci.....	89
5.7	Ponavljanje	93
5.8	Pitanja s državne mature.....	94
6.	poglavlje: BIOLOGIJA ČOVJEKA	97
6.1	Kemijski sastav tijela čovjeka	98
6.1.1	Održavanje tjelesne ravnoteže – homeostaze.....	98
6.2	Sastav i uloge krvi	99
6.2.1	Eritrociti	99
6.2.2	Leukociti.....	100
6.2.3	Trombociti.....	100
6.2.4	Krvne grupe	101
6.3	Srce i krvožilni sustav.....	102
6.3.1	Rad srca.....	103
6.3.2	Građa krvnih žila	103
6.3.3	Bolesti krvožilnog sustava.....	104
6.4	Dišni sustav	104
6.4.1	Bolesti dišnog sustava.....	105
6.5	Imunološki sustav.....	105
6.5.1	Poremećaji i bolesti imunološkog sustava.....	106
6.6	Probavni sustav.....	107
6.6.1	Bolesti probavnog sustava.....	108
6.7	Metabolički sustav.....	109
6.8	Sustav za izlučivanje.....	111
6.8.1	Koža	111
6.8.2	Bubrezi	111
6.9	Sustav za kretanje.....	113
6.9.1	Kosti.....	113
6.9.2	Mišići.....	114
6.9.3	Poremećaji rada kostiju i mišića.....	115
6.10	Endokrini sustav.....	116
6.10.1	Poremećaji rada endokrinih žlijezda	117
6.11	Spolni sustav	118
6.11.1	Muški spolni organi.....	118
6.11.2	Ženski spolni organi	118
6.11.3	Oplodnja i trudnoća	119
6.11.4	Porođaj.....	120
6.11.5	Pubertet	120
6.11.6	Spolno prenosive bolesti	120
6.12	Živčani sustav.....	121

6.12.1	Prijenos živčanog impulsa	121
6.12.2	Podjela živčanog sustava.....	121
6.12.3	Osjetila	123
6.12.4	Bolesti i poremećaji živčanog sustava.....	124
6.13	Ponavljanje	125
6.14	Pitanja s državne mature	126
7.	poglavlje: GENETIKA I EVOLUCIJA	129
7.1	Genetika.....	130
7.1.1	Mutacije.....	131
7.1.2	Križanje.....	132
7.1.3	Primjena genetike	136
7.2	Evolucija.....	137
7.2.1	Dokazi evolucije	138
7.2.2	Darvinova teorija evolucije	139
7.2.3	Evolucija čovjeka	140
7.3	Ponavljanje	141
7.4	Pitanja s državne mature.....	142
8.	poglavlje: EKOLOGIJA.....	145
8.1	Osnovni pojmovi ekologije	146
8.2	Odnosi ishrane u biocenozi	147
8.3	Vodeni ekosustavi	147
8.4	Kopneni ekosustavi	148
8.5	Utjecaj čovjeka na okoliš	149
8.6	Ponavljanje	151
8.7	Pitanja s državne mature	152

---

1. poglavlje: **BIOLOGIJA STANICE**

U ovom poglavlju naučit ćete:

- objasniti pojam biologije i opisati glavne etape i metode istraživanja u biologiji
- objasniti uloge osoba koje su znatno pridonijele otkriću stanice i razvoju biologije
- razlikovati organizacijske razine živog svijeta
- objasniti kemijski sastav živih bića te osnovnu strukturu i ulogu kemijskih spojeva u njima
- objasniti građu i ulogu glavnih struktura eukariotske stanice
- objasniti stanične diobe i opisati njihovu ulogu u višestaničnim organizmima
- analizirati procese fotosinteze, staničnog disanja i vrenja te objasniti njihove uloge za živa bića

1.1 Biologija na državnoj maturi

Zastupljenost pojedinih dijelova gradiva na ispitu:

PODRUČJE ISPITIVANJA	UDIO U ISPITU
Biologija stanice	20 %
Mikrobiologija	7 %
Protoktisti i gljive	7 %
Botanika	7 %
Zoologija	7 %
Biologija čovjeka	20 %
Genetika i evolucija	20 %
Ekologija	12 %

1.1.1 Tipovi zadataka na ispitu

	TIP ZADATKA	BROJ ZADATAKA	UDIO U BROJU BODOVA
PRVA ISPITNA KNJIŽICA	Zadatci višestrukog izbora	36	36 %
	Zadatci povezivanja i sređivanja	8	24 %
DRUGA ISPITNA KNJIŽICA	Zadatci dopunjavanja i zadatci kratkog odgovora	40	40 %

TRAJANJE ISPITA: 135 minuta

POTREBAN PRIBOR: kemijska olovka plave ili crne boje

1.2 Biologija – znanost o životu

PRIRODNE ZNANOSTI: biologija

kemija

fizika

geologija

proučavaju živu i

neživu prirodu

BIOLOGIJA – prirodna znanost koja proučava život

Znanja iz biologije primjenjuju se u: medicini, stomatologiji, veterini, farmaceutskoj industriji, prehrambenoj industriji, poljodjelstvu, šumarstvu...

GRANA BIOLOGIJE	PREDMET PROUČAVANJA
mikrobiologija	mikroorganizmi
sistematika	imenuje i razvrstava živa bića u sistematske kategorije na temelju srodnosti
zoologija	životinje
botanika	biljke
molekularna biologija	makromolekule (nukleinske kiseline i proteini) unutar stanice
biokemija	kemijski procesi u živim bićima
citologija	stanice
histologija	tkiva
morfologija	oblik i građa organizama (najčešće biljaka)
anatomija	građa živih bića
fiziologija	životni procesi
embriologija	embrionalni razvoj
genetika	nasljeđivanje
evolucija	razvoj života na Zemlji
ekologija	odnosi između živih bića i međudjelovanje živih bića i njihova okoliša

1.2.1 Zajedničke osobine živih bića

OSObine ŽIVIH BIĆA	OPIS
kemijski sastav	- sva živa bića izgrađena od istih kemijskih elemenata (C, H, O, N – najzastupljeniji)
stanična građa	- stanica je osnovna funkcionalna i građevna jedinica svih živih bića - prema broju stanica: jednostanični i mnogostanični organizmi - prema tipu stanica: prokariotski i eukariotski organizmi
metabolizam	- izmjena tvari i energije (svi procesi izgradnje i razgradnje u tijelu) - anabolizam – procesi izgradnje; utrošak energije - katabolizam – procesi razgradnje; oslobađa se energija
rast	- povećanje broja stanica
razvoj	- povećanje složenosti organizma
razmnožavanje	- nespolno (jedan roditelj; nastaju klonovi; mitoz; npr. pupanje hidre) - spolno (dva roditelja; potomci se međusobno razlikuju; spolne stanice; mejoza)
nasljeđivanje	- prenošenje gena na potomke
starenje i umiranje	- starenje i smrt sastavni su dio života svakog organizma
kretanje	- za kretanje je živim bićima potrebna energija, a kreću se kako bi pronašli zaklon, spolnog partnera, hranu...
podražljivost	- reagiranje na unutrašnje (npr. glad) i vanjske (npr. temperatura) podražaje
ishrana	- autotrofi – sami sebi stvaraju organske spojeve koje rabe kao hranu (neke bakterije, alge, biljke) - heterotrofi – kao hranu uzimaju gotove organske spojeve koje su stvorili drugi organizmi (neke bakterije, praživotinje, gljive, životinje)
prilagodljivost	- prilagodba okolišu (evolucija)
individualnost	- živa bića međusobno se razlikuju